

TELEVİZYONUN ÇOCUKLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Güven BÜYÜKBAYKAL*

Özet

Televizyon, ortaya çıktığı andan itibaren insanoğlunun hayatına her alanda girmiş ve vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. Televizyon hareket, ses, renk ve ışığı birleştirerek ilgi çekmekte; birden fazla duyuya yöneldiği için de etkisi artmaktadır. Toplumun en küçük bireyleri olan çocuklar da, günümüzün en yaygın ve etkin kitle iletişim aracı olan televizyondan etkilenmektedirler. Çocukların yaşma, gelişimine, ailesel ve çevresel faktörlerine, izledikleri program içeriklerine bağlı olarak televizyondan etkilenme düzeylerinin farklılaştığı görülmektedir. Televizyonun etkileri 'olumlu etkiler' ve 'olumsuz etkiler' şeklinde ikiye ayrılabilir. Bu makalede televizyonun çocuğun toplumsallaşmasına, psikolojisine, beslenme alışkanlıklarına, zihinsel-duygusal-fiziksel gelişimine olan etkileri irdelenmiştir. Ayrıca Türkiye'de çocuklara yönelik şiddetin ve diğer olumsuz olayların yaşanması ve bunların televizyonda yer alması, basın meslek ilkelerinin dikkate alınmadığı haberlerin yayımlanması çocuklar üzerinde derin izler bırakabilmektedir. Haberlerin şiddet, kan, kavga ve savaş gibi kavramlarla insanlara sunulması ve bunların çocuklar tarafından da izleneceğinin hesaba katılmaması, haber denilince çocukların aklına olumsuz olguların gelmesine neden olmaktadır. Bu makalede televizyonun toplumun yararına bir kitle iletişim aracı olarak işlevselliğini ve önemini koruyabilmesi için eğitici içerikte programlara yer verilmesi ve çocuklara yönelik nitelikli yayımların gerçekleştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Anahtar sözcükler: Televizyon, çocuk, şiddet.

Abstract: The Effects of Television on Children

Television has penetrated almost all fields of human life and become an indispensable part of it since its advent. Television entices us by combining action, sound, color and light. The fact that it addresses several senses at a time increases the effect it produces. As the youngest individuals in a society, children are also considerably influenced by TV, which is the most widespread and effective component of the mass media. It is observed that children's level of being influenced by TV shows variation according to their age, development, family and environmental factors as well as the content of the programs they watch. The effects of TV can be categorized as the 'positive effects' and the 'negative effects'. In this article, the effects of TV over the socialization, psychology, eating habits of children along with their intellectual, emotional and physical development have been analyzed. Besides the violence towards children along with the other negative events in Turkey and their reflections on TV as well as the broadcasting of the news disregarding the Principles of Press Ethics produce pernicious effects on children. Presentation of the news to the audience through the concepts of violence, blood, fights; wars etc. by disregarding the fact that they can be watched by children as well causes the emergence of negative concepts in children's minds. In this article, it is stressed that in order to protect

* Yrd Doç.Dr.İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü.

the function and importance of TV as a significant element of mass media, there should be educative programs along with the productions of good quality for children on TV.

Key words: Television, children, violence

GİRİŞ

Toplumların geleceği olan çocuklar, günümüzün en yaygın ve etkin kitle iletişim aracı olan televizyondan etkilenmektedirler. Televizyondan etkilenme düzeyleri çocukların yaşlarına, gelişimlerine, ailesel ve çevresel faktörlerine, izledikleri programların içeriklerine bağlı olarak farklılıklar göstermektedir. Televizyonun çocuklar üzerindeki etkileri, olumlu olduğu kadar olumsuz da olabilmektedir. Çocuğun dış dünyayı tanınması ve anlamlandırmasında televizyonun olumlu etkileri vardır. Önemli olan televizyonun doğru ve bilinçli bir biçimde kullanılmasıdır. Ancak günümüzde çocuklar çoğu zaman eğitici-öğretici yayınlardan çok, ailelerinin tercih ettikleri programları izlemektedirler. Televizyondan gönderilen mesajlar karşısında korunmasız olan çocuğun, yaşamının belli dönemlerinde bu kaydedilen mesajlar açığa çıkmaktadır. Bazı televizyon programları çocuğun zihinsel ve duygusal gelişimine olumlu etkilerde bulunurken bazıları ise son derece olumsuz etkilere yol açabilmektedir. En yaygın ve etkin toplumsallaştırma araçlarından biri olan televizyon yanlış kullanıldığında ise aile içi ve dışı toplumsal ilişkileri en alt düzeye indirmesi bakımından çocuğun toplumsallaşmasının baş düşmanı olabilmektedir.

Televizyonun çocuklar üzerindeki etkilerinin irdeleneceği bu çalışmada konuyla ilgili olarak çeşitli kaynaklar taranarak, televizyon ve çocuk olgusu ayrı başlıklarda ele alınacaktır. Televizyonun çocuğun toplumsallaşmasına olan etkisinin yanı sıra çocukların zihinsel-duygusal-psikolojik ve

fiziksel gelişimlerine olan etkileri belirtilecektir. Ayrıca günümüzde son derece önemli olan bir diğer konu da televizyondaki şiddetin çocuklar üzerindeki etkileridir. Bu bağlamda şiddetin tanımı yapılarak, çocukların televizyon programlarından olumsuz etkilenmemesi için ailelere ve televizyon kanallarına düşen görevlere de yer verilecektir.

Televizyon Olgusu

Televizyon, ortaya çıktığı andan itibaren insanoğlunun hayatına her alanda girmiş ve vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir.

Televizyon belli bir toplumsal yapının, ekonomik, siyasal, teknolojik ve kültürel ürünüdür. Televizyonun ortaya çıkması ve gelişmesi ait olduğu yapının gereksinimlerine olduğu kadar çıkışıyla birlikte oluşturulan veya örneğin kullanımlar ve doyumlar yaklaşımının araştırmalarıyla desteklediği, kişisel gereksinimlerin giderilmesine bir yanıtıdır (Erdoğan&Alemdar, 2001:169).

Postman'a (1994:90) göre; en küçük çocuklar dahi televizyon izlemekten men edilmezler. En kötü yoksulluk bile televizyondan vazgeçmeyi gerektirmez. En iyi eğitim sistemi bile televizyonun belirleyiciliğinden kurtulamaz. Ve en önemlisi, kamuoyunu ilgilendiren hiçbir konu (politika, haber, eğitim, din, bilim, spor) televizyonun ilgi alanının dışında kalmaz. Yani, halkın bu konuları kavrayış biçimi tamamen televizyonun yönelimleriyle şekillenmektedir.

Yine Postman'ın (1994:90) ifadesine göre;

Televizyon daha ince yollarla da kumanda merkezidir. Örneğin, diğer medya araçlarından yararlanışımız ağırlıkla televizyonun yönlendiriciliğiyle olmaktadır. Telefon sisteminin nasıl kullanılacağını, hangi filmlerin görüleceğini, hangi kitap, kaset ve dergilerin alınacağını, hangi radyo programlarının dinleneceğini televizyondan öğreniriz. Televizyon iletişim ortamımızı, başka hiçbir iletişim aracının gücünün yetmeyeceği tarzlarda bizim adımıza düzenler.

Diğer kitle iletişim araçlarıyla karşılaştırıldığında televizyonun ön plana çıktığı ve her geçen gün teknolojik gelişmelere paralel olarak kendini yenilediği ve bir çok gereksinimi karşıladığı görülmektedir. Televizyon temelde haber verme, eğitime ve eğlendirme işlevlerini içeren, kitlelere değişik tür ve amaçlarla hazırlanmış programlar aracılığıyla sürekli mesajlar iletmektedir. Gelişmiş ülkelerde enformasyon kaynağı olarak görülen radyo ve özellikle televizyonun enformasyon dağıtımındaki önemi gün geçtikçe daha da artmaktadır. Bu bağlamda belli bir toplumsal yapının, ekonomik, siyasal, kültürel ve teknolojik ürünü olan televizyon gündelik hayatın ayrılmaz bir parçası olarak hızla yaygınlaşmaktadır.

Televizyonla insanın bütünleşmesi o kadar yoğundur ki televizyonun aracılık işlevi ortadan kalkmıştır.

Televizyon günlük yaşamımıza o kadar yakından uyar ki 'aracılık' hissini yitiririz. Böylece örneğin, Martin Luther King suikastını 'hatırlarız'; Rodney King'in dövülmesini 'hatırlarız'; Fransa ve Brezilya arasındaki 1998 futbol finalini 'hatırlarız'. Kafalarımızda bu anların canlı

görüntüleri vardır, öyle ki 'John Kennedy'nin vuruluşunu hatırlıyor musun?' ya da 'ilk aya inişi hatırlıyor musun?' diye sorulduğunda 'yo hayır, orada değildim; ama olayın aracılı versiyonunu hatırlıyorum' yanıtını vermeyi düşünmeyiz. 'Evet, altıncı sınıftaydım, korkunçtu değil mi? (ya da inanılmazdı, ya da her neyse) deriz. Bu (ve çoğu) olaylarda olayın aracılı 'belleği' ile 'olayın' kendisi tek ve aynıdır (Edles,2006:83).

Ayrıca televizyonun, hareket, renk ve sesi birleştirerek ilgi çektiğini aynı zamanda birden fazla duyuya yönelerek etkisini arttırdığını söyleyebiliriz.

Çocuk Olgusu

Çocuğu tanımlamak gerekirse, "0-18 yaş arasında olan tüm bireyler genelde tüm toplumlarda çocuk olarak kabul edilirler. 18 yaş ise yetişkinliğin, ergenliğin sınırı olarak görülür" (Pembecioğlu, 1997: 253). Yine bir başka tanıma göre çocuk; "bebeklik çağı ile ergenlik çağı arasındaki gelişme döneminde bulunan insan. Çocukluk, çocuk olma durumu, insan hayatının bebeklik ile ergenlik arasındaki dönemi. Çocuklar negatif bir şekilde yetişkin olmayanlar olarak tanımlanmaktadır" (Polat, 2001:62).

Toplumun çocuğu tanımlayışı ise toplumdan topluma farklılık göstermektedir. "Toplum çocuğu kendi yapısında ona verdiği değerle tanımlamaktadır. Kimi toplumlar için çocuk üretimin bir parçası, iş gücü olarak toplumun işlevsel öğeler yüklediği birimlerinden biridir. Kimi toplumlar için ise, çocuk, dışlanan toplumsal ve bireysel olarak değer verilmeyen bir konumdur" (Öcel, 2002:29).

Çocuğun farklı açılardan gelişim sürecinde televizyonun etkilerine bakmadan önce;

gelişim kavramını ve çocuğun gelişim sürecini tanımlamak gerekmektedir.

Gelişim, organizmada iç ve dış etkenler sonucu, birbirine bağlı ve düzenli biçimde ortaya çıkan, ilerleyici bir dizi değişiklikler olarak tanımlanır...Gelişim genel anlamda bilişsel, psikososyal ve fiziksel olmak üzere üç alanda oluşur. Gelişim alanları birbirleriyle doğrudan veya karmaşık yollardan etkileşim içindedir. Sağlıklı çocuklarda gelişim bu üç alandaki karşılıklı etkileşim sürecinde gerçekleşir...Çocuk bu üç alandaki etkileşim sonucu gelişimini tamamlamaktadır. Gelişim üzerine etki eden etkenler biyolojik (olgunlaşma) ve çevresel etkenler (sosyalleşme) olarak sınıflanmaktadır. Televizyonun da içinde olduğu kitle iletişim araçları, çocuk gelişimine çevresel etkenler kategorisinde etki etmektedir (Ertürk & Gül, 2006:19-20).

Bilişsel alan zihinsel-algısal, psikososyal alan da duygusal alan olarak tanımlanabilmektedir.

Genel olarak çocuğun gelişim sürecine bakıldığında dört ayrı dönem görülmektedir:

- Bebeklik dönemi (0-2 yaş)
- İlk çocukluk dönemi (3-6 yaş)
- Son çocukluk dönemi (7-11 yaş)
- Ergenlik dönemi (12-18 yaş)

Çocukluk dönemi genellikle bireyin anne ve babasına bağlı olmak durumunda olduğu dönemdir. Duygusal ve toplumsal etkileşim ve iletişimin güçlü olduğu aile ortamında yetişen çocuklar çoğunlukla dengeli ve sağlam bir kişilik yapısı sergilerler. Aile çocuğun ilk toplumsal deneyimlerini kazandığı kurumdur. Bireyin topluma karşı tutum ve davranışları, geniş ölçüde çocuk yıllarındaki öğrenme deneyimlerine bağlıdır. Çocuğa yönelik tutum ve davranışlar,

çocuğun gelişiminde ve ileriki yaşantısında büyük önem taşır. Çocuğun aile fertleriyle olan ilişkisi, tüm yaşama karşı aldığı tutum ve davranışların temellerini oluşturur. Örneğin aile içindeki iletişim ve yakın çevre ile olan etkileşim çocuğun güvensiz ve endişeli oluşunda önemli rol oynayabileceği gibi özgüveni olan, kendisiyle barışık bir birey olarak yetişmesinde de etkili olabilmektedir. Çocuğun gelişiminde olumlu bir çevre yaratmak, sevgi dolu ve anlayışlı bir yaklaşıma bağlıdır. Böyle bir yaklaşımdan uzak yetişen çocuk ileriki yaşantısında olumsuz davranışlar sergileyebilmektedir.

Televizyonun Çocuklar Üzerindeki Etkileri

Toplumun en küçük bireyleri olan çocuklar, günümüzün en yaygın ve etkin kitle iletişim aracı olan televizyondan etkilenmektedir.

Farklı ailelerden dolayısıyla ekonomik-sosyal-psikolojik-kültürel yapıları ve bireysel özellikleri farklı çocukların televizyondan aldıkları ve bundan etkilenme şiddetleri değişiklik göstermektedir. Bir çocuğun yaşı, televizyonda hangi programları seyrettiği, ne kadar süre televizyonun önünde kaldığı, kimlerle birlikte bu etkileşimi paylaştığı gibi pek çok etken, televizyon çocuk etkileşiminde değişken faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin bazı araştırmalara göre, gelişmiş ülkelerde çocukların %30'u her gün en az 3 saat 28 dakika televizyon izliyor, iki yaşında televizyonu açıp kapatabiliyorlar, çocuklar orta öğrenimleri süresince 12 bin saat okulda, 15 bin saati de televizyon önünde geçirmekteler (Ertürk, 2004:271).

Kimi uzmanlara göre televizyonun çocukları bu derece etkisi altına almasında tek etken çocukların televizyon programlarına

olan düşkünlüğü değildir. Sürekli çalışmak zorunda olan ebeveynlerin ilgisizliği ve zamansızlığı çocukları televizyona yönlendirmektedir. Çocukların uzun saatler televizyon karşısında kalmalarında çocuklara yönelik yayınların arttırılması ve etkinleştirilmesi de büyük önem taşımaktadır.

Televizyonun çocuklar üzerindeki belli başlı etkileri şu şekilde sıralanabilir: Tüketim toplumu bireyi olmaları üzerine etkileri, cinsel kimliğin oluşması ve karşı cinsle olan ilişkiler üzerine etkisi, anne-baba ile ilişkisi üzerine etkisi, şiddet eğilimlerine etkisi, okumaya, düşünmeye ve başarıya etkisi, kültürel yabancılaşmaya ve dildeki yozlaşmaya etkisi, kendi kimliklerinin oluşumuna etkisi ve çocukluğun yitirilmesine etkisi.

Televizyonun etkileri olumlu ve olumsuz etkiler şeklinde ayrılabilir. Televizyon izleyen çocuklarda öncelikli olarak ders çalışmaya karşı isteksizlik, okuma alışkanlığının yerleşmemesi, şiddete başvurma ve saldırganlığın artması, kendini doğru bir biçimde ifade edememe, kendini televizyondan izlediği kahramanın yerine koyarak gerçeklerden uzaklaşma, toplumsal ilişkilerde güçlüklerle karşılaşma ve uzun süre televizyon karşısında kalmanın yarattığı çeşitli sağlık sorunları televizyonun olumsuz etkilerinin birer sonucudur.

Günümüzde bir çok etkisi olduğu bilinen televizyonun gelişmekte olan çocuk beyni için taşıdığı olumsuz etki, çocukların televizyon izleme alışkanlıklarının kontrol edilmesi gereğini ortaya koymuştur. Çocukların dikkatlerini toparlayabilme sürelerinin kısalığı da göz önüne alınacak olursa, televizyonda hızla akan görüntüler çocuklarda kon-

santrasyon ve dikkat dağınıklığı oluşmasına neden olabilmektedir.

Ertürk'ün(2004:274) de belirttiği gibi;

Televizyonda görülen bombardıman şeklinde hızlı geçen şeyler (örn: fragmanlar, reklamlar) çocuğun hızlı geçişler yapmasına ve yapılanmamış yanlış malzemeler almasına neden olur. Böylece dikkat süreklilik kazanmak yerine parçalanır ve kaybolur. Çocuk içsel olarak anlamlar kuramadığı için bir şeyler inşa edememeye başlar. Böylece televizyona teslim olan çocuk dikkatini toparlayamaz ve gerçek yaşamdaki katılımcılıktan, televizyon karşısında pasif izleyici haline geçer. Beyin araştırmacıları, aşırı televizyon seyretmenin beyin bağlantılarını engellediğini ileri sürmektedirler. Bir yetişkinin beyniyle aynı yapıda olmayan çocuk beyni gerekli bağlantıları oluşturamadığı için kopuk ve kesik dikkat aralıkları gelişir. Eğer günde 2-4 saatten fazla televizyon seyrederse beyin fonksiyonları uyularak bağlantılar tembellişir ve televizyonun uyuturucu etkisi ile beyin tek bir konuda odaklaşamayarak konudan konuya atlar hale gelir ve dikkat sürekliliğini kaybeder.

Burada televizyonun çocuklar üzerinde ne derece olumsuz etkisi olduğu açıkça belirtilmektedir. Ebeveynler tarafından belki de çok fazla üzerinde durulmayan bu olumsuz etki çocuklarda algılama ve bir konuya odaklanamama gibi sorunlara neden olabilmektedir. Hatta küçük yaşlardan itibaren çok fazla televizyon karşısında zaman geçiren çocuklarda geç konuşma ya da cümle kuramama gibi sorunlarla da karşılaşabilmektedir. Bu sorunlar daha ileriki yaşlarda, örneğin okul çağındaki çocuklarda da derslere ilgisizlik ve algılama güçlüğü şeklinde kendini göstermektedir.

Günümüzde televizyonun okumayı etkilediği yadsınamaz bir gerçektir. Çocuklara yönelik yayınların çeşitliliği onları kitap okumak yerine, televizyona bağlamaktadır. Televizyonun görselliği çocukları fazlasıyla etkilemekte ve böylece her geçen sene çocuklar daha fazla televizyon izlemekte, daha az kitap okumaktadırlar. Çocukların büyük bir çoğunluğu zamanını ailesiyle, arkadaşlarıyla geçirmek, sosyal etkinliklerde bulunmak, dersleriyle ilgilenmek ya da okumak yerine televizyon izleyerek geçirmektedirler.

Akbulut'un (2001:366) konuyla ilgili görüşleri ise şu şekildedir; "Televizyon çocukları bugün 'çocuk edebiyatı'na yönelmemektedir. Önceki nesiller gibi eski öyküleri, geleneksel hikayeleri bilmemektedirler. Okudukları kitaplar oynadıkları oyuncaklar genellikle televizyon kahramanları, canavarları, robotları vb.'dir."

Önder ve Dağal'a (2006:174) göre ise;

Olumsuz içerikli programların yanı sıra; bazı televizyon programlarının çocukta istenen sosyal davranışı geliştirme, paylaşma, yardımlaşma duygusunu aşılama, zihinsel gelişim sürecini hızlandırma, erken, etkin ve çabuk öğrenmeyi geliştirme, bilinmeyen dünyaları keşfettirme, başka insanlarla duygudaşlık kurabilme, dil gelişimini hızlandırma gibi çocuğun birey olarak gelişimine büyük katkıları vardır (Önder & Dağal, 2006:174).

Çocuğu pasifize ettiği şeklinde eleştiriye uğrayan televizyonun, eğitsel içerikli programları çocuğu aktif bir biçimde fiziksel ve zihinsel bir biçimde çabaya yönlendirebilmektedir. İzlenen programın içeriği ve ne kadar süreyle izlendiği, çocuğun başarı

performansını etkileyebilmektedir. Eğer televizyon doğru ve bilinçli bir biçimde kullanılırsa, eğitsel içerikli programlarla çocuğun dikkatini yoğunlaştırma süresini arttırabilmektedir.

Yine televizyonun olumlu etkileri ele alındığında,

Özellikle etkileşimli televizyon yayıncılığının, yani izleyicinin yayın sırasında elindeki uzaktan kumanda cihazıyla içeriği seçme (örneğin bir şarkının seçimi), bilgi üretimine katılma (örneğin bir matematik probleminin çözülmesi), öyküye müdahil olma (örneğin herhangi bir film ya da dizinin karakterlerinden birinin davranışı, eylemi konusunda karar alma), görsel kompozisyonuna müdahale etme (örneğin bir konser yayınında görüş açısını değiştirme, bir futbol maçının naklen yayınında istenen kameradan maçı izleyebilme) olanaklarını sağlayan teknolojik gelişmenin, çocukların öğrenmelerini kolaylaştıran ve eleştirel izleme becerilerini geliştiren programlar üretilmesi için yeni olanaklar sağladığı görülmektedir (Mutlu, 2005: 174).

Televizyonun Çocuğun Toplumsallaşmasına Olan Etkileri

Televizyonun çocuğun toplumsallaşmasına etkileri açısından konuyu ele almadan önce, toplumsallaşmanın tanımını yapmak yerinde olacaktır. Toplumsallaşma, bireyin içinde bulunduğu veya bulunacağı sosyal hayatın asgari gereklerine hazır ve uygun hale gelmesini sağlayan öğrenme ve uyum süreçlerinin tamamına denir. Televizyon da olumlu ya da olumsuz program içerikleriyle birlikte en yaygın ve etkin toplumsallaşma aracıdır. Televizyonun çocuğun toplumsallaşmasına olan olumlu etkilerin-

de çocuk; izlediği herhangi bir eğitici-bilgilendirici programdaki içeriği, programı izleyen diğer arkadaşlarıyla paylaşarak bir sosyal ortamın doğmasını sağlayabilir. Yine televizyonun sunduğu modelleri taklit eden çocuk, bunları başka bir ortamda yeniden sunar, dramatize eder ve sonuçta toplumsallaşır. Aile yaşamının bir parçası olan televizyonun yayınlarında aile fertleri bir araya gelmekte, program seçimleri beraber yapılmakta ve bunlar üzerinde farklı yorumlar paylaşılmaktadır.

Televizyonun çocuğun toplumsallaşmasına olan olumsuz etkilerine bakılacak olursa; öncelikle uzun süre televizyon karşısında kalmak çocuğun çevresine olan ilgisini azaltır. Böylece çocuk arkadaşlarıyla oyun oynamak, aile fertleriyle bir arada olmak, spor yapmak, resim yapmak, sinematiyatroya gitmek gibi toplumsal faaliyetlerden uzaklaşır. Televizyonda izlediği her şeyi 'gerçekmiş' gibi kabul edip, yanlış tutumlar sergileyebilir. Bunun en somut örneği geçtiğimiz aylarda televizyon kanallarında gösterilen devrik lider Saddam'ın idam görüntülerini izleyen ve bu görüntüleri bir oyun olarak algılayan bazı çocukların, gördüklerinin etkisiyle boyunlarına ip geçirip ölmeleridir. Bu örnekle televizyonun bir çocuğun hayatında ne derece önemli bir yeri olduğu açıkça görülmektedir. Ayrıca uzun saatler televizyon karşısında kalan çocuk giderek düşünme ve yorum yapabilme yeteneklerini yitirir. Programların bir çoğunda kullanılan yanlış ifadeleri, argo sözcükleri benimser ve toplumsal hayatta kullanmaya başlar. En önemlisi de televizyon karşısında izlediği şiddet içerikli programlar sonucunda şiddeti günlük hayatın bir parçası kabul ederek şiddete yönelebilir. Bu da çocuğun toplumsallaşmasında son derece olumsuz etkilere yol açabilmektedir.

Televizyonun Çocuğun Beslenme Alışkanlıklarına Olan Etkileri

Televizyonun çocuklar üzerindeki bir etkisi de beslenme alışkanlıklarına yöneliktir. Kentsel yaşam tarzının ve medya-tik etkilerin, geleneksel beslenme alışkanlıklarını hızla değiştirdiği bir gerçektir. Günümüzde fast-food tarzı beslenme ve hazır gıdaların tüketimi giderek günlük beslenmenin büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. Konuyla ilgili olarak Doğan ve Söz'ün (2006:56-69) görüşleri ise şu şekildedir:

Çocukların sağlıklı beslenmesi, dolayısıyla sağlıklı bireyler ve giderek sağlıklı bir toplum anlamına gelmektedir. Medyanın toplumu yönlendirme ve ikna etme gücü, ailelerin özellikle çocukların beslenme alışkanlıkları ile besin ürünleri satın alma ve tüketme kararlarını pozitif veya negatif etkilemektedir... Özellikle televizyonda yayınlanan hazır gıda reklamları bu yaş grubu çocuklara yönelik mesajlar içermektedir. Bu etkisi ise onları reklamı yapılan gıda ürününe sahip olmaya yönlendirmektedir. Sağlıklı beslenme alışkanlıkları yerini tek tip ve çeşitli katkı maddeleri içeren fast-food veya benzeri beslenme şekline bırakmaktadır. Televizyon izleme süresinin artması beraberinde fiziksel aktivitenin azalmasını ve öğün dışı fazla hazır gıda tüketilmesinin artmasını getirmektedir. Bu durum ise çocuklarda obezite riskini artırmaktadır.

Yine herhangi bir besin maddesini sevmeyen bir çocuk, o besin maddesinin reklamlarını televizyonda izlediğinde, bir süre sonra reklamın etkisinde kalarak o besini yemeye başlayabilmektedir. Şeker bakımından zengin, protein bakımından fakir gıdaların, birçok katkı maddesini bünyesinde barındıran gıda ürünlerinin televizyondaki reklamları çocukları satın almaya

yönlendirmektedir. Çocukların sağlıklı beslenme alışkanlığı edinmeleri, ancak ailelerin bilinçlendirilmeleri ve çevresel faktörlerin pozitif olmasıyla mümkün olacaktır.

Televizyonun Çocuğun Zihinsel-Duygusal-Psikolojik ve Fiziksel Gelişimine Olan Etkileri

Televizyonun çocuğun zihinsel ve duygusal gelişimine olan etkilerinde, bazı televizyon programları çocuğun zihinsel ve duygusal gelişimi için yararlı olabilirken, bazıları ise önemli sorunları beraberinde getirebilmektedir. Araştırmalar çocukların televizyon sayesinde birçok zihinsel beceriyi öğrendiklerini göstermektedir. Özellikle okul öncesi döneme yönelik hazırlanan programları izleyen çocukların daha fazla sıfat, eylem, isim bilgisine ve sözcük dağarcığına sahip oldukları, aşırı derecede televizyon izleyen çocukların ise diğer faaliyetlerinin engellendiği, hareketsiz kaldıkları ve diğer çocuklarla iletişim kurmakta güçlük çektikleri gözlemlenmektedir.

Televizyona düşkün çocukların zihinsel ve duygusal gelişimlerinde de sorunlar gözlemlenmektedir. Bu çocukların öğrendikleri bilgileri yorumlayamadıkları ya da karşılaştıkları olaylar arasında neden-sonuç ilişkisi kuramadıkları bir gerçektir. Öztürk'ün (2006:9) de ifade ettiği gibi; "Kitap okumak ve ders çalışmak gibi zihinsel çaba gerektiren işlerden hoşlanmazlar. Televizyon karşısında daima alıcı durumunda oldukları için konuşmaya ihtiyaç duymamakta, dolayısıyla dil becerileri gelişmemektedir. Dil becerileri zayıf olduğu için başkalarıyla diyalog kuramaz, duygularını ve düşüncelerini doğru ifade edemezler."

Yine aşırı derecede televizyon izleyen çocuklarda olumsuz psikolojik gelişimler görülmektedir. Hırçınlık, huzursuzluk, korku, endişe gibi davranış değişiklikleri, çocukların başlıca sıkıntıları olarak ön plana çıkabilmektedir. Fiziksel gelişimine olan etkilerine bakıldığında, uzun süre televizyon karşısında oturan çocukların yatma saatlerinin geciktiği ve uyku probleminin ortaya çıktığı görülmektedir. Çocukların saatlerce televizyon karşısında oturmaları hareketsizliğe ve sonucunda şişmanlamalarına yol açmakta ve sürekli yorgunluk hissetmelerine neden olmaktadır. Yine uzun süre yere yüzü koyun yatıp, dirseklerini yere dayayarak kıpırdamadan televizyon izleyen çocuklar, eklem rahatsızlıkları çekebilmektedirler.

Televizyondaki Şiddetin Çocuklar Üzerindeki Etkileri

Günümüzde şiddet olgusu toplumsal bir sorun olarak günlük yaşamın her alanında karşımıza çıkmaktadır. Özellikle aile bireyleri arasında, arkadaş ilişkilerinde okullarda, iş yerlerinde ya da medyada sıklıkla rastladığımız şiddet olgusu insan yaşamı açısından oldukça önemli bir konudur.

Şiddet en geniş şekliyle saldırganlıkla bağlantılı fiziksel ya da sözel bir davranış biçimi olarak tanımlanabilir. Bu anlamda şiddet, "bir nesne ya da kişiye doğru yeggin ve yönlendirilmiş (patolojik durumlar dışında) yönlendirilişi kişinin istemediği ve o kişiyi tahrip edici, yıpratıcı bir eylemi kimi zaman da eylemden kaçınmayı veya eylemsizliği içerir" (Mutlu,1997:55). Görüldüğü gibi fiziksel anlamdaki her türlü saldırı şiddet tanımının unsurları arasında yer almaktadır, yine fiziksel olmayan, bazı sözlü davranışların da bu tanımın kapsamına girdiği görülmektedir. Sessiz, tepki-

siz kalma, geriye çekilme gibi eylemsizlik durumları da, ilişkinin bağlamına ve niteliğine bağlı olarak şiddet gösterisi olarak kabul edilebilir

İnsan yaşamında derin izler açabilen bu olguyu Zuhal Batlaş (2004:89) şu şekilde tanımlamaktadır: “Şiddet, insanların psikolojik veya fizyolojik düzeyde zarar görmesinden, yaralanmasından ve giderek sakat kalmalarına hatta hayatlarını kaybetmelerine sebep olan bireysel ve toplu hareketlerdir. Biyolojik, psikolojik ve sosyal faktörler, saldırgan şiddetin ortaya çıkmasında rol oynamaktadır.” Yine Batlaş konuyla ilgili teorik yaklaşımlarda saldırganlığın insan psikolojisinin temelleri, gelişim teorileri ve sosyal öğrenme teorileri açısından değerlendirildiğini belirtmektedir.

“Fiziksel (özel) şiddetin yanında özellikle günümüz toplumları için geçerli olan ve eylem öncesinde programlı, hazırlıklı, akıl ve birliktelikle harmanlanarak ortaya konmuş kolektif şiddet kavramı, bugünün uluslararası siyasal dengelerinin oluşmasında ya da oluşuyor olmasında önemli bir etkidir” (Dinçer & Yılmazkol, 2004: 101). Örneğin grevler, ayaklanmalar, ihtilaller, soykırımlar ve savaşlar bu kavram içinde yer almaktadır.

Yapılan çalışmalar ve araştırmalar televizyonun şiddeti uyarıcı etkisi olduğunu göstermektedir. Bu bir toplumsal etkileşim sürecidir. Çünkü örneğin televizyon haberlerindeki saldırgan davranış modellerinin izlenmesi; izleyiciyi onlar gibi davranmaya itmektedir. Haberlerde şiddeti gören çocuklar, farklı şiddet yöntemlerinden haberdar olabilmektedirler. Cinayet, saldırı, tecavüz, savaş gibi içeriğe sahip haberleri izlemek; çocukları bu gibi olaylara karşı duyarsızlaştırabilmektedir. Böylece çocuk-

lar toplumsal yaşamda saldırganlığın kabul edilebilir bir davranış olduğuna inanmaya başlayabilmektedirler. Yine yapılan araştırmalar televizyonun tek başına şiddete yöneltmediğini, ancak özendirdiğini ve arttırdığını göstermektedir. Şiddet olgusunun yer aldığı görüntüler, sadece çocuklara değil, tüm yaş gruplarına yönelik programlarda yer almaktadır. Şiddet, haberlerden filmlere, dizilerden çizgi filmlere dek her yerde yaşamın bir parçası olarak sunulmaktadır. Bu da şiddetin sıradanlaştırılması ve önemsenmemesi gibi çok tehlikeli bir gelişmeyi de beraberinde getirmektedir.

Öte yandan çocukların televizyon izleyebilecekleri saatlerde şiddet özendirici programlar yayınlanmaktadır. Çocuklar şiddet içeren görüntülerden çok fazla etkilenmektedirler. Sözlü ve görüntülü şiddet, yabancı sinema ve çizgi filmlerde daha çok yoğunlaşmaktadır. Çocuklar bedensel saldırı, korkutma, yıkma, yakma, patlama gibi şiddet türünden daha çok etkilenmektedirler. Ne yazık ki çocuklara yönelik her türlü program seçiminde konuyla ilgili uzman görüşüne yer verilmemektedir ve aileler çocuklarının şiddet içeren programları izleyip izlemediğini kontrol edememektedirler.

Radyo ve Televizyon Üst Kurulu'nun (RTÜK), Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) ile birlikte yaptığı araştırma, televizyondaki şiddet gerçeğini gözler önüne sermiştir. 1638 anne-baba ile görüşülerek yapılan, *TV Program İçeriklerinin Çocuk ve Gençler Üzerindeki Etkileri* (Milliyet, 2006) konulu araştırmanın sonuçları şu şekilde yorumlanabilir:

Araştırmada anne babalar, çocukların şiddet ve korkudan etkilenme düzeyini 'en yüksek' olarak nitelemişlerdir. Erkek

çocukları olumsuz davranışlardan kız çocuklarına göre daha fazla etkilenirken, kız çocukları korku içerikli yapımların etkisinde kalmaktadırlar. Çocuklar günde 3-4 saat televizyon izlemektedirler. 6-17 yaş arasındaki çocuklar ve gençlerin okul dışındaki birinci etkinliği televizyon izlemektir. Çocuklar yılda yaklaşık 900 saati okulda, 1500 saati televizyon karşısında geçirmektedir. Bu durum da son derece düşündürücüdür. İlköğretim çağını tamamlamış bir çocuk, yaklaşık 100 bin şiddet sahnesi, 8 bin ölüm ya da öldürülme sahnesi izlemektedir. 5 çocuktan birinin odasında televizyon bulunuyor ya da çocuklar televizyon bulunan odada yatıyor. Medyada izledikleri şiddet arttıkça çocuklar, daha fazla saldırgan davranış sergiliyor, düşmanlık duyguları besleniyor, başkalarının çektiği acı ve eziyete karşı duyarsızlaşıyor, şiddeti arzular hale geliyor, kaygı ve uyku bozuklukları görülmüyor. Çocukların izlediği korkutucu içerik, ayrılık kaygısına yol açıyor, uykudaki kabusları ve diğer korkuları artırıyor. Araştırmanın bir diğer sonucuna göre ise; dünyanın tehlikeli ve korkunç bir yer olduğu inancı geliyor, çocuklar kolay incinebilir hale geliyor. TV'deki cinselliğin şiddetle birlikte yer alması küçük çocukların cinselliği yanlış yorumlamalarına neden oluyor, çocukların izledikleri yetişkin cinsel davranışlar, huzursuzluk ve utanma duygusuna neden oluyor. Ayrımcılık, alkol, sigara ve madde kullanımı, suç davranışları, kaba, bayağı ve küfürlü konuşmalar özellikle çocuk ve gençlerin beğendikleri karakterler tarafından sergileniyorsa taklit etme artıyor.

Televizyon ile şiddet arasındaki ilişki bir başka açıdan ele alınırsa; kitle iletişim araş-

tırmacılarından George Gerbner, televizyonlardaki şiddet olaylarını, güç oyununun kurallarını göstermeye ve mevcut toplumsal düzeni pekiştirmeye yardımcı en basit ve en ucuz dramatik araç olarak görmektedir. Gerbner'in 'TV ve Kültürel Göstergeler' konulu çalışmasında; gerçek dünyanın çarpıtılarak verilmesi de TV'de yer alan şiddetin gerçek yaşamda yer alandan on kat fazla olduğu gibi bulgulara yer vermiştir. İnceoğlu'nun (2000: 14) ifade ettiği gibi;

Büyük ölçüde toplumsallaşma sürecini tamamlamış olan yetişkinler saldırgan davranışları izlerken suçluluk ve anksiyete duyabilmekte, bunun sonucu olarak da saldırgan eğilimlerini denetleyebilmektedirler. Oysa küçükler, yeterince toplumsallaşamadıkları için saldırganlık eğilimlerini denetleyemedikleri gibi gördüklerini de taklit etmeye çalışmaktadırlar. Şiddetten en çok etkilenen en korumasız kesim olan çocuklardır. Her çocuk kendi kişiliği doğrultusunda etkilenmekte; örneğin korkak bir çocuk saldırgan sahneleri izleyince saldırgan, vurucu kırıcı olmamakta, tersine korku ve ürkekliliği artmaktadır. Diğer yandan, Terminatör veya Rambo gibi kahramanlar, 'sorun çözücü' olarak algılanmakta, Tom ve Jerry gibi çizgi kahramanlar ise sevimlilik maskesi altında şiddet eylemlerini gerçekleştirmektedirler.

Nitekim 1970'li yılların *Heidi*, *Şeker Kız* gibi sevgi gereksinimini işleyen çizgi filmlerin yerini 1980'lerde *Robocop*, *Ninja Kaplumbağalar*, *Voltron* gibi çizgi filmler almıştır. Bu filmlerde iyiler ve kötüler vardır. Kötüler çok hırslı, acımasız ve saldırgandırlar. Örneğin dünyanın pek çok ülkesinde yayınlanan *Power Rangers* çok sayıda çocuğu ekran başına toplayabilmektedir, ancak bu program Brezilya'da çocukların sorunlarını

çözmek için şiddete başvurdukları gerekçesiyle yayından kaldırılmıştır.

Türkiye’de çocuklara yönelik şiddetin ve diğer olumsuz olayların yaşanması ve bunların televizyonda yer alması; basın meslek ilkelerinin dikkate alınmadığı haberleri yapılması çocuklar üzerinde derin izler bırakabilmektedir. Haberlerin şiddet, kan, kavga, savaş gibi kavramlarla insanlara sunulması ve bunların çocuklar tarafından da izleneceğinin hesaba katılmaması, haber denilince çocukların aklına olumsuz olayların gelmesine neden olmaktadır. Bazen çocukların olmaması gereken programlarda yer aldığı ve yayıncılar tarafından da kullanıldığı görülmektedir. Her gün ekranlarda çocuklara yönelik tecavüz haberleri veya çocukların pornografi aracı olarak kullanılması gibi gelişmelerle karşılaşmaktadır. Toplumun bilgilenmesi ve yaşanan olaylardan ders alınması iddiasıyla bu görüntülerin ekranların en çok izlenen saatlerinde yayınlanması çocukların psikolojilerini bozmaktadır. Günümüzde toplumun geleceği olan çocukların sağlıklı gelişim ve büyümelerini engelleyen, toplumda yer edinmelerini zorlaştıran ve haya bakış açılarını olumsuz etkileyen yayınların varlığını koruması ve bunların medya tarafından eleştirilmemesi söz konusudur. Hatta kitle iletişim araçları, olumsuz yayınların reklamını ve tanıtımını yaparak bu yayınlara destek vermektedir.

Temelde haber verme, eğitme ve eğlendirme işlevlerini içeren, kitlelere değişik tür ve amaçlarla hazırlanmış programlar aracılığıyla sürekli mesajlar ileten televizyon, görüntü ve sesi birlikte veren bir kitle iletişim aracıdır. Ayrıca televizyon görüntünün istenilen çıkarlar doğrultusunda kullanıldığı bir araçtır. Bu açıdan şiddet içerikli haberlerin çekiminde muhabirler meslek

ilkelerini dikkate alarak hareket etmelidir. Türkiye’de ve dünyada binlerce olay yaşanmaktadır. Bu olayların kamuoyuna aktarılmasında muhabirlere önemli görevler düşmektedir. Bu olayları çocukların da izledikleri ve etkilendikleri düşünülürken şiddet, kavga ve korku dolu haberler ekrana getirilirken yasal önlemler ve meslek ilkeleri dikkate alınmalıdır. Örneğin adliyelerde özellikle şiddet ve gerilim dolu anlar yaşanmaktadır. Adliyelerin girişinde ya da çıkışında kavga eden insanların görüntüleri ekranlara taşınmamalıdır. İnsanların, yaralı ve kanlı görüntüleri ekranlara getirilmemelidir. Bir ailede yaşanan olumsuz gelişmeler sonrasında psikolojik sorunlar yaşayan ebeveynlerin çocuklarına veya çevrelerindeki insanlara yönelik gösterdikleri şiddet dolu davranışlar ile çocukların dövülme görüntüleri ekranlara getirilmemelidir. Toplumda suçlu olarak görülen insanların linç edilme sahnelerinin zaman zaman ekranlara gelmesi ve bu görüntülerin ayrıntılarına kadar uzun dakikalar yayında kalması yine şiddetin içine çocukları çekmektedir. Medyanın bu tutumu nedeniyle çocukların akılları karışmaktadır ve toplumsal yaşamda çocuklarda saldırgan davranışlar görülebilmektedir. Yine örneğin gösterime giren filmlerin şiddet dolu sahnelerine tanıtım amacıyla haberlerde yer verilmesi çocukları olumsuz etkileyebilmektedir. Son zamanlarda her sokakta yürüyen insanın başına gelebilecek kapkaç veya gasp gibi olayların da ekranlara getirilmesindeki görüntülere dikkat edilmelidir. Bu tip olayların birebir verilmesinden kaçınması gereken yayıncılar, çocukların bu görüntülerden etkileneceğini unutmamalıdır. Çocukluğunda şiddet dolu haberleri izleyen çocuklar, ileride üzücü olayların, olumsuz gelişmelerin birer parçası olabilmektedirler. Televizyonda yer alan programların hem yayıncılık ilkeleri

hem de çocuk hakları doğrultusunda hazırlanması gerekmektedir. Olumsuz içerikli haberlerde ve diğer programlarda çocukların isimlerinin açıklanması ve çocukların görüntülerinin yayınlanması yasalar tarafından engellenmiştir. Mağdur edilmiş çocukların daha fazla zarar görmemeleri için, oluşturulan yasal düzenlemelere Türkiye'deki televizyon kanalları uymak zorundadırlar. Bu noktada yayıncıların temel görevi, çocukların ve gençlerin rencide edildiği, suçlandığı, mağdur durumda yansıtıldığı haberleri vermektir; çocukları bilgilendirici, eğitici ve yönlendirici haberleri vermek olmalıdır.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Çocukları televizyonun olumsuz etkilerinden korumak için ailelere, yasa koyuculara ve yayıncılara son derece önemli görevler düşmektedir. Bu bağlamda çocukların istenmeyen, olumsuzluk içeren programları izlemelerini önlemek için bazı ülkelerde *V-Chip* (violence chip) -kanal içi kapatma yöntemleri- uygulanmaktadır. Bazı "ülkeler düzenlemelerden yola çıkarak çocukları televizyonun zararlı yayınlarından korumaları adına genellikle saat ayarlaması, görsel ikon kullanımı, sesli uyarı ve özdenetim sistemlerini kullanmaktadır" (Çakır, 2004:473). Ülkemizde de bu tip düzenlemelere gidilmesine rağmen, televizyon yayıncılığı alanında birçok sıkıntı yaşanmaya devam etmektedir.

Çocuğun televizyon programlarından olumsuz etkilenmemesi için ailelere önemli görevler düşmektedir. Bunlar; Ertürk'ün (2004: 276-277) çalışmasında belirttiği gibi çocuğun;

1. televizyon izleme davranışını günde bir-iki saatle sınırlandırmak

2. televizyonda neyi seyrettiğinden haberdar olmak için içerikleri kontrol etmek
3. televizyonda gördüğü ve anlayamadığı şeyleri açıklamak
4. televizyon önünde yalnız kalmasını önlemek
5. televizyonu bir ödül ceza aracı olarak görmemesine zemin hazırlamamak
6. televizyondan bir çocuk bakıcısı olarak yararlanmasına fırsat vermemek
7. televizyon izleyerek bütün boş zamanını doldurmasına izin vermemek
8. televizyonda sadece reklam ve video kliplerle uyarılmasına izin vermemek
9. televizyon eşliğinde yemek yeme alışkanlığını kazandırmamak
10. televizyonda izlediği belirlenmiş programın bitiminde televizyonu kapamak.

Ancak bütün bunlar yerine getirilirken ebeveynlere büyük sorumluluk düşmektedir. Ebeveynler her şeyden önce çocuklara model olduklarını ve gereken durumlarda kendi alışkanlıklarını çocuklarının gelişimlerine bağlı olarak düzenlemeleri gerektiğini unutmamalıdır.

Özel televizyonculuğun geliştiği günümüzde çocukların gelişimlerini olumsuz etkileyebilecek durumların denetlenmesine yönelik uygulamalarda bazı sıkıntılar yaşanmaktadır. Televizyon programlarında suça ve toplumsal normlara aykırı davranışlara yer verilmemelidir. Çocukları olumsuz etkileyecek yayın içeriklerinin belirli bir denetimden geçmesi gerekmektedir. Düzenlemelere ilişkin olarak da örneğin RTÜK tarafından planlanan ve kanallarda yayınlanan programların yanlış amacı, formatı, içeriği, hedef kitlesi gibi değişik özelliklerine göre çeşitli gruplandırılmaları kanallarca dikkate alınmalı ve yayın politikalarında yer almalıdır. Bu

durum bir programın anne-baba tarafından içeriğinin bilinmesi ve ona göre çocuk tarafından izlenmesinde bir sakınca olup olmadığına karar verilmesi bakımından yararlı olabilecektir.

Öte yandan televizyon kanallarının yetkilerine de önemli görevler düşmektedir. Ulusal ve bölgesel özel televizyonların yanı sıra en başta TRT'nin eğitici, çocuğun gelişmesini sağlayan ve doğru mesajlar veren çocuk programlarının sayısını ve yayın sürelerini arttırmaları gerekmektedir. Gerekirse uzmanların çocuk programları hazırlanırken psikolog, pedagoğ ve psikiyatristlerin, bilim adamlarının görüşleri ve önerileri dikkate alınmalıdır. Gelişmiş ülkelerde televizyonlarda yayınlanan çocuk eğitim programları incelenerek, bu programlara benzer içerikte programlar yayınlanmalıdır. "Okullarda da televiz-

yondan önemli ölçüde yararlanılmalı, çocuklara belirli saatlerde, televizyonda eğitici çocuk filmleri izletilmeli, daha ileriki sınıflarda ise derslerin yapılmasında yardımcı araç olarak kullanılmalıdır" (Gönenç & Gönenç, 2004:395). Çocuklar bu sayede işitsel olarak öğrenmeye çalıştığı dersleri, televizyonda çeşitli örnek ve deneylerle izlediğinde unutmayaacağı bir biçimde öğrenme şansına sahip olabilmektedirler.

Televizyonun toplumun yararına, toplumun hizmetinde bir kitle iletişim aracı olarak önemini ve işlevselliğini koruyabilmesi için eğitici içerikte programlara yer verilmesi ve topluma yönelik nitelikli yayınların gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu tarz bir yaklaşım şüphesiz toplumların geleceği olan çocukların da gelişmelerine olumlu yönde yansıtacaktır.

KAYNAKLAR

- Akbulut, N. (2001).Televizyon Çocukları, *İ.Ü. İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı:11, 363-367.
- Baltaş, Z. (2004). Şiddet Filmlerinde Çocuk Reklamları, *I.Uluslararası Çocuk ve İletişim Konferansı*, 88-97.
- Çakır, H. (2004). Televizyonun Zararlı Yayınları Karşısında Çocukların Korunmalarına Yönelik Yasal Düzenlemeler, *İ.Ü.İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı:19, 471-487.
- Dinçer, M.&Yılmazkol Ö. (2004). Çocuklar Şiddeti Nereden Öğreniyorlar?, *I.Uluslararası Çocuk ve İletişim Konferansı*, 99-110.
- Doğan, K. N.& Söz B. (2006). Televizyonun Çocukların Beslenme Alışkanlıklarına Etkisi, *II. Uluslararası Çocuk ve İletişim Kongresi*, 55-70.
- Edles, D. L. (2006) *Uygulamalı Kültürel Sosyoloji*, Cumhur Atay (Çeviren), İstanbul: Babil Yayınları. (Orijinal kitabın basım yılı 2002)
- Erdoğan, İ. &Korkmaz, A.(2001). Televizyon: Dünyaya Açılan Pencere?, *Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Yıllık:1999*, 169-198.
- Ertürk, Y.D. (2004). Çocuk ve Televizyon Etkileşiminde Aile, *I.Uluslararası Çocuk ve İletişim Konferansı*, 271-277.

- Ertürk, Y.D. & Ayşen A.G. (2006). *Çocuğunuzu Televizyona Teslim Etmeyin*, İstanbul: Nobel Basımevi.
- Gönenç, Ö. & Gönenç, Y.A. (2004). Televizyonun Çocuklar Üzerindeki Etkileri, *I. Uluslararası Çocuk ve İletişim Kongresi*, 389-396.
- İnceoğlu, G.Y. (2000, Ocak 17). Uluslararası Medyada Şiddet ve Çocuk-1, *Barometre Gazetesi*, s.14.
- Mutlu, E. (2005). *Globalleşme, Popüler Kültür ve Medya*, Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Mutlu, E. (1997). Televizyon, Çocuklar ve Şiddet, *İ.Ü. İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı:4, 41-77.
- Öcel, N. (2002). *İletişim ve Çocuk*, İstanbul: Emek Matbaacılık.
- Önder, A. & Dağal, B.A. (2006). Okul Öncesi Çocukların Annelerinin 'Benimle Oynar mısın?' Çocuk Programını Kalite Kriterlerine Göre Değerlendirmesi, *II. Uluslararası Çocuk ve İletişim Kongresi*, 171-184.
- Öztürk, Ş. (2006). Televizyonda Şiddet İçerikli Yayınlar Karşısında Çocuğun Durumu, *II. Uluslararası Çocuk ve İletişim Kongresi*, 3-22.
- Pembecioğlu, N. (1997). Çocukluklarını Yitiren Çocuklar Üstüne, *İ. Ü. İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı:6, 253-277.
- Polat, O. (2001). *Çocuk ve Şiddet*, İstanbul: Der Yayınları.
- Postman, N. (1994). *Televizyon: Öldüren Eğlence*, Osman Akınhay (Çeviren), İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Orijinal kitabın basım yılı 1985)
- 900 Saat Okul, 1500 Saat TV. (2006, Nisan 21). *Milliyet Gazetesi*, s.17.